

תקיפת הכור הגרעיני העירקי "אוסירק", פרספקטיבה של 21 שנים

אלוף (מיל) דוד עברי

סאדאם, הוכח שעירק עמדה בטווח של שנה למימוש יכולת צבאית גרעינית, דבר שהביא מדינאים רבים ברחבי העולם, כולל באירופה, להצדיק בדיעבד את תקיפת הכור, זאת לאחר שנושא זה זכה בזמנו לבקורת מדינית לאחר התקיפה ב-1981.

מאז נכנס הנשיא ג'ורג' בוש לתפקידו כנשיא ארה"ב, ולידו מסייע סגן הנשיא דיק צ'ייני, מזכיר ההגנה לשעבר, משמש נושא פעולת המנע של השמדת "אוסירק", דוגמה לפעילות נכונה ומוצלחת. כיום מרבית מוסדות המחקר האסטרטגי בארה"ב, תומכים בתקיפה של 1981, ורואים בה דוקטרינה נכונה המתאימה גם למלחמה נגד הטרור הגלובלי. ההחלטה על עיתוי התקיפה בשנת 1981, התבססה על ההנחה שיש להמנע מלתקוף כור "חס" (כור שהוכנסו בו מוטות אורניום), זאת כדי למנוע זיהום סביבתי רדיואקטיבי כתוצאה מהתקיפה.

עד ליוני 1981 התבססה המדיניות הישראלית על מאמצים במישור הדיפלומטי, והמטרה היתה למנוע אספקת מוטות אורניום מועשר לעירק. כישלון המאמצים הדיפלומטיים שהתברר יותר ויותר לקראת סיום שנת 1980, הביא להחלטה על מימוש האופציה הצבאית.

פירוט רב, באשר לשלבים ולתהליכים שהביאו להחלטה ניתן למצוא בספרו המרתק של שלמה נקדימון "תמוז בלהבות", ספר המהווה מחקר הסטורי מקיף ומהימן.

בין השאלות עימן היה צריך להתמודד ערב קבלת ההחלטה האם ומתי לתקוף, היתה שאלה פשוטה והגיונית, שהוצגה במלוא תוקפה ע"י ראש אמ"ן דאז: אם בניית כור חדש נמשכת כ-3-5 שנים, האם ישראל מתכוונת לתקוף כל כור שייבנה מכאן ואילך. האם מוצדק הסיכון המבצעי, ולספוג נזקים מדיניים ביחסים הבינלאומיים על מנת להרוויח

נתבקשתי לשאלה ההיפותטית, מה היה קורה לולא בוצעה התקיפה המוצלחת להשמדת הכור הגרעיני "אוסירק" ביוני 1981.

מטבען של תשובות לשאלות היפותטיות שהן נוטות להתבהר, ולגלוש להצדקת דרך התשובה והמהלכים שנעשו, סביר שנטייה זו תדבק גם בי. אך אומר כבר בשלב זה, שככל שחולף הזמן מאז המבצע, הספקות בדבר ביצוע התקיפה נעלמות, וההנמקות המחזקות את ביצועה התחזקו.

דבריו של סגן הנשיא האמריקני מר דיק צ'ייני, שהיה מזכיר המדינה בעת "סופת המדבר", משמשים דוגמה לדעתם של אנשי הממשל בארה"ב בסוגייה זו. דיק צ'ייני שימש בתפקידו בשנים 1989-1993, הדברים המובאים להלן נכתבו על גבי תצלום לוויני, שהוענק לי ביוני 1991, בעת ביקורו בישראל לאחר תום מבצע "סופת המדבר". בתצלום נראה האתר שבו שכן בעבר הכור "אוסירק" וניתן להבחין בהשקעות הענק שהשקיעו העירקים בתשתיות ובמתקני האתר השונים.

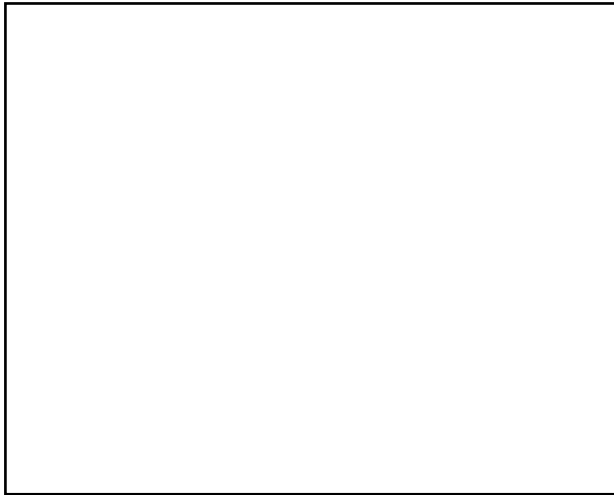
בכתב ידו של דיק צ'ייני נכתב:

"For General David Ivry with thanks and appreciation for the outstanding job he did on the Iraqi Nuclear program, in 1981. Which made our job much easier in Desert Storm."

Dick Chaieny, U.S. Secdef 1989-93

התבטאות דומה, בניסוח מעט שונה, באה לידי ביטוי בנאומים אחרים שנשא המזכיר האמריקני, בציון כי "סופת המדבר" היתה יכולה להיות מאד שונה ללא התקיפה ב-1981.

עשור לאחר התקיפה, בעקבות הגילויים שלאחר כניעת

שניות לפני שחרור הפצצות, הכור העירקי בכוננת F-16 ישראלי

של מדינות האזור כאשר בידי עירק יכולת גרעינית?
שאלה שלישית, האם מדינות האזור היו מוכנות להעמיד את שטחן ומתקניהן לרשות ארה"ב?
הרביעית, האם ארה"ב היתה מתכננת אותה מלחמה לשחרור כונית בהמצא כוח גרעיני בעירק.
החמישית, כיצד תפעל ארה"ב בעימותים מוגבלים באזור, כאשר לסאדאם חוסיין נשק גרעיני.

המאבק על מניעת הפצת נשק גרעיני, הוא מאבק מתמשך. כל עוד מתקיים משטר ומנהיגות השואפים להשיג יכולת זאת, הסיכוי להפסקת הפעילות לפיתוח והצטיידות בנשק כזה הוא אפסי. אך התמודדות היא יום יומית והמטרה היא להאט ככל האפשר רכישת יכולות אלה, עד למצב שבו המשטר או המנהיגות יוחלפו, או ישנו את גישתם. מאחר ואין פתרון מוחלט, לא מדיני ולא צבאי, למניעת הפצת נשק מסוג זה, ההתלבטויות לגבי המהלכים שעלינו לנקוט ימשיכו ללוות אותנו, גם לאחר שנשיג הסכם שלום עם שכנינו הקרובים.

היעד שאליו נשאף צריך להיות הפסקה מוחלטת של בניית יכולות לא קונבנציונליות באזור. אולם, מאחר שהפסקה מוחלטת איננה תלויה בנו, צריך לפחות לשאוף להאט את בניית היכולות, במסגרת מאמץ משולב בינלאומי, כשאנחנו פעילים ויוזמים בתוכו. האטת בניית היכולות תיתן הזדמנות לאירועים ושינויים הסטוריים לשנות את המגמות

פסק-זמן של 5 שנים.

שאלה כבדה נוספת עמדה בפנינו: האם התקיפה, ותהיה מוצלחת ככל שתהיה, לא תפגע בתהליך השלום עם מצרים. יש לזכור כי בעת ההיא עמדנו בעיצומו של פינוי סיני שאמור היה להסתיים באפריל 1982, אך החל כבר בחודש מרץ 1979, זה היה מהלך אסטרטגי עדין ורגיש, שחייב הרבה אמון הדדי.

כיום, בחלוף 21 שנים מאותו מבצע מזהיר, ומאז אותה התלבטות, עדיין רחוקה עירק ממימוש יכולת גרעינית צבאית. ההיסטוריה הצדיקה את המבצע מעבר לכל יכולת חיזוי הגיונית או יכולת הערכה בעת תהליך קבלת ההחלטה, גם אם יכולתה של עירק בתחום הגרעיני לא בוטלה כליל. זאת על אף 7 שנים של סריקה ופיקוח אינטנסיבי על ידי פקחי ומומחי אונסקו"מ. ההערכה השוררת כיום היא, שבידי עירק הידע והיכולת לפתח יכולת צבאית גרעינית ויתכן ונעשים מאמצים לפתח יכולת כזו, אך היכולת הממשית המבצעית נבלמה והואטה מאד.

למה התכוון המזכיר צייני בדבריו, לו הפתרונים. נראה שבחר בהתבטאות אשר יש בה במכוון מן העמימות. נדמה שהמערכת השלטונית האמריקנית עמדה בפני התלבטות קשה באשר לתגובה האמריקנית הנדרשת למקרה שסאדאם חוסיין יפעיל נשק השמדה המונית בעת מלחמת "סופת המדבר". ברור שהנושא העיקר מאד על מקבלי ההחלטות בארה"ב ודברי צייני היו ביטוי להקלה שחשו מכך, שלא נאלצו להתמודד מעשית עם בעייה זו. מובן שחלק מהקריטי ניתן להישג בתקיפת הכור ב-1981.

לשאלה ההיפותטית בה פתחנו. כלומר, מה היה קורה לו לא בוצעה התקיפה ובהצלחה, ב-1981, ניתן להציג מספר שאלות אשר אין להן מענה ברור. אך הן מציגות את המורכבות והקשיים בפניהם היינו עומדים בכל התקופה מאז 1981.

שאלה ראשונה מתייחסת לסאדאם חוסיין, אשר העז לפלוש לכווית בהסתמכו על הארנסל הטילי, הכימי והביולוגי שבידיו, זאת עוד בטרם הגיע לכושר גרעיני צבאי. ניתן לשער למה היה מעז אם היה עומד לרשותו כושר גרעיני.

שאלה שנייה, האם ארה"ב היתה מצליחה לגייס קואליציה

המתפתחות. אם ההאטה איננה מושגת בדרכים מדיניות, יש הצדקה לתקיפה צבאית נקודתית ואפילו כנגד בניית היכולות בלבד.

אין ספק, שלא רק תקיפת הכור ב-1981 מנעה יכולת גרעינית צבאית עירקית במשך 21 שנה. אירועים הסטוריים משלימים, שתקיפת הכור נתנה להם הזדמנות להתפתח ולהשפיע, גרמו לכך שלסאדאם אין עדיין יכולת גרעינית צבאית, ותפקידנו להמשיך ולתת הזדמנויות להתפתחויות מסוג זה.

הדילמות להחלטה שעמדו בפני ראה"מ מר מנחם בגין היו לכאורה פשוטות. לתקוף בכוח צבאי או להמנע מתקיפה ולהשאיר את הבעיה לממשלות שיבואו אחריו. ניתן היה גם לתרץ אי-תקיפה במאמצים דיפלומטיים ופעילויות אחרות שנעשו אך לא צלחו. נקודת הזמן היוותה צומת להחלטה בלתי הפיכה כי הימנעות מתקיפה היתה מביאה למצב בו הכור הגרעיני היה מפיק פלוטוניום, חומר גלם בסיסי חיוני ליכולת גרעינית צבאית, אך תקיפתו היתה יוצרת איום לזיהום סביבתי בעל ממדים אדירים. זו היתה ההזדמנות האחרונה לתקיפת הכור, אין ספק שהבחירה האחרת, כלומר הימנעות מתקיפה, היתה ההחלטה הקלה יותר המאפשרת הימנעות מהסיכונים הנובעים מפעולה צבאית וביחוד מפעולה בעלת מקדם סיכון גבוה מאד -

תקיפת כור אטומי, וכן הימנעות מסכונים פוליטיים העלולים לאיים על המשך תהליך השלום עם מצרים שהיה אז בעיצומו. מאידך, הסכנה ליציבות האזורית בטווח הארוך מקבלת מימד שונה. האיזון האזורי ישתנה באופן קיצוני בראייה האסטרטגית, כאשר לעירק תהיה יכולת גרעינית צבאית. ההחלטה של ראה"מ מר בגין לממש את התקיפה הצבאית ונחישותו לשכנע את הקבינט הבטחוני המצומצם לבחור את הדרך הקשה, אינם אופייניים למדינאים מקובלים ובכך הפגין ראה"מ ראייה ממלכתית ומנהיגות עם אחריות ארוכת טווח. היה ברור כי ביכולתה של עירק לבנות מתקנים גרעיניים אחרים על אלה שיהרסו, אך בנקודת הזמן המדוברת התקיפה היתה האפשרות היחידה לדחות את מימושה של היכולת הגרעינית העירקית, תוך תקווה ומתן הזדמנות לתהליכים והתפתחויות מדיניות אחרות למנוע מעירק השגת יכולת זו.

בפרספקטיבה של 21 שנה ניתן לברך על החלטת ממשלת ישראל, בהנהגתו התקיפה וההחלטית של רה"מ מנחם בגין, ובביצועי הזרוע המבצעית על כל מרכיביה. ההצלחה המלאה והנקייה של חיל האוויר הישראלי, הניבה פירות רבים, כולל שיפור ההרתעה הישראלית הכוללת, אשר השליכו על ההחלטות במלחמת 1991, בישראל ובארה"ב.